

عرفان در شاهنامه

* عرفان در شاهنامه.

* بدالله قائم‌پناه.

* چاپ اول، تهران: حکایتی دیگر ۱۳۸۷.

شاهنامه فردوسی از منظرهای مختلف نگریسته شده و از آنجا که ویژگی شاهکارهاست، پژوهشگران از دیدگاه‌های متفاوت بدان نگریسته و از لایه‌های متن آن، تحلیل‌های متفاوت بیرون کشیده‌اند. از جمله این پژوهش‌ها، کتاب عرفان در شاهنامه است که داستان‌های شاهنامه فردوسی را از منظر تحلیل عرفانی و برجسته کردن ابعاد اشراقی آنها مطالعه نموده و سعی کرده است با تفسیر و تأویل داستان‌های شاهنامه، هر جا ظرفیت انطباق عناصر ظاهری با مفاهیم عرفانی و اشراقی وجود داشته است، این تطبیق صورت بگیرد. البته در کیفیت برخی از این تطبیق‌ها جای چون و چرا هست و اینکه واقعاً چقدر بتوان فلان مضمون عرفانی را با شخصیت یا کنش موجود در داستانی خاص از شاهنامه منطبق دانست؛ اما عمده‌ی مطلب این است که چنین رویکردی به شاهنامه و ارائه‌ی تحلیلی این چنین از داستان‌های شاهنامه، پژوهشی سودمند است. کتاب با پیشگفتاری از دکتر صابر امامی آغاز می‌شود و در پی آن، مقدمه مؤلف است. کتاب در ۳ بخش سامان یافته است: **بخش اول** شامل این مباحث است: ۱. هرمنوتیک و رمز (تعاریف هرمنوتیک؛ هرمنوتیک و پیش‌فرض؛ سیر تاریخی تحول هرمنوتیک؛ شلایر ماخر، آگوست بک، ویلهلم دیلتای، مارتین هایدگر، هانس گئورگ گادامر؛ رمز)؛ ۲. ارمان‌نامه (جستاری در ارتباط با شاهنامه)؛ ۳. تأملی در نیم‌بیت آغازین شاهنامه؛ **بخش دوم** شامل ۱. جمشید از منظر عرفان (سلیمان) در بیان قرآن؛ سلیمان در کتاب مقدس؛ سلیمان در بیان متون عرفانی؛ جمشید نماد سلیمان است؛ فزّه ایزدی نماد حکمت و علم است؛ کاتوزیان نماد زاهدان، عارفان، روحانیان و اعضا و جوارحی است که در پرستش و نیایش دخالت و نقش بارز دارند؛ کوه نماد نماز، معراج، قطب، پیر، امام، معبد، قلب و پناهگاه عارفان است؛ نیساریان نماد اعضا و جوارحی است که در حفظ و امنیت انسان از خطرات نقش بارزی دارند؛ نسودیان نماد اعضا و جوارحی است که در بقاء نسل و ... نقش بارزی دارند؛ اهنوخشی (= پیشه‌وران) نماد اعضا و جوارحی است که در امور مختلف نقش دارند؛ دیو نماد نفس اماره و نفس رذیله است؛ اما در داستان جمشید، دیو نماد انسان‌های دلیر، کارداران، حاذق و چالاک است؛ تخت و قالیچه نماد عقل و اندیشه است؛ گناه جمشید و سلیمان؛ داشتن انگشتر سلیمان نماد داشتن جامع جمیع صفات نیک است؛ ۲. رستم و سهراب و مرگ سهراب از منظر عرفانی (رستم نماد سالک است و سهراب نماد نفس)؛ سلاح نماد دعاست؛ گریه نماد تولد و تنبّه و بیداری است؛ نوشدارو نماد فیض الهی و شراب روحانی است؛ کاووس نماد پیر باده‌فروش

است؛ شغاد نماد سروش و دام نماد پیغام اوست؛ رخس نماد عشق و پیر باطن است)؛ ۳. داستان سیاوش از منظر عرفان (رستم در مرتبه ولایت و انتخاب سیاوش جهت تربیت؛ کاووس نماد قبله حاجات سودابه و قطب طریقت رستم است؛ سودابه نماد ابلیس است؛ آتش نماد عشق الهی است؛ پیران نماد نفس لوامه و عقل افراسیاب است؛ گرسوز نماد نفس اماره افراسیاب؛ سیاوش با تسلیم خود به سپاه توران، در حقیقت به می سجاده رنگین کرده است؛ دژی که سیاوش می‌سازد، نماد و تجسم پاداش اعمال و اندیشه نیک اوست؛ آنچه که رستم به سیاوش آموخت، نماد معنویت و معرفت او بود؛ پر سیاوشان نماد جاودانگی سیاوش است)؛ ۴. داستان رستم و اسفندیار از منظر عرفان (بلبل نماد و سمبل قصه‌گویی ماهر و خوش‌بین است؛ اسفندیار نماد دین بهی و تفسیری عینی از «بدر ککم الموت» است؛ مادر اسفندیار نماد فطرت پاک و بی‌آلایش اوست؛ گرزم نماد نفس اماره گشتاسب است؛ جاماسب نماد عقل معاش و حسابرگ گشتاسب است؛ گشتاسب مشوق و عامل جنگ مذهب علیه مذهب است؛ شتر نماد و تجسم بخت و اقبال اسفندیار است؛ پشتوتن نماد عقل اسفندیار است؛ بهمن نماد عقل معاش اسفندیار است؛ زال نماد نور و عقل است؛ رستم نماد انسانی عارف و کامل است؛ اسب سپاه نماد نیت و عزم و همت در خاندان گشتاسب است؛ سیمرغ نماد عقل، عقل فعال، خورشید، پیر مغان، ولی کامل، پزشک حاذق، تجلی حق، کردگار و ... است؛ زمان تعبیری از اجل، و کور شدن اسفندیار نماد گشایش چشم باطن او و سمبل پالوده شدنش از تحریف است؛ گریه انجمن نماد بیداری و تنبّه آنهاست؛ بهمن نماد و سمبل اعمال اسفندیار در دنیاست که از خود به جای می‌گذارد). **بخش سوم** شامل: ۱. گناه عارفانه (گناه در لغت؛ تقسیم‌بندی گناه؛ گناه در اعتقاد مسیحیان؛ انسان ناگزیر از تبعات گناه نخستین است؛ ارتکاب گناه خواست خدا بوده، نه محبوب او؛ اگر گناه نبود، آمرزگار بودن معنی نداشت؛ مسئله توبه و رحمت خدا؛ نگاه عارفانه به رحمت حق؛ بیان عارفان با بهره‌گیری از فقه؛ تذکر و یادآوری گناه؛ امر به پرهیز از گناه؛ ارزش گناه به چیست؟؛ گناه در تفکر باطنیان؛ امر به گناه: «حسنات الأبرار سیئات المقربین»؛ ۲. وفای به خوبان و عشق ورزیدن گناه است؛ لازمه عشق‌ورزی رسوایی است؛ ۳. افشای عشق و اسرار الهی گناه است؛ جرم حلاج، نتیجه امر).

در انتهای کتاب، واژه‌نامه‌ای مختصر از برخی واژه‌های دشوار آمده و در پی آن، فهرست‌ها - فهرست اسامی اشخاص، فهرست اسامی کتاب، مجلات و روزنامه‌ها، اسامی اماکن و منابع.